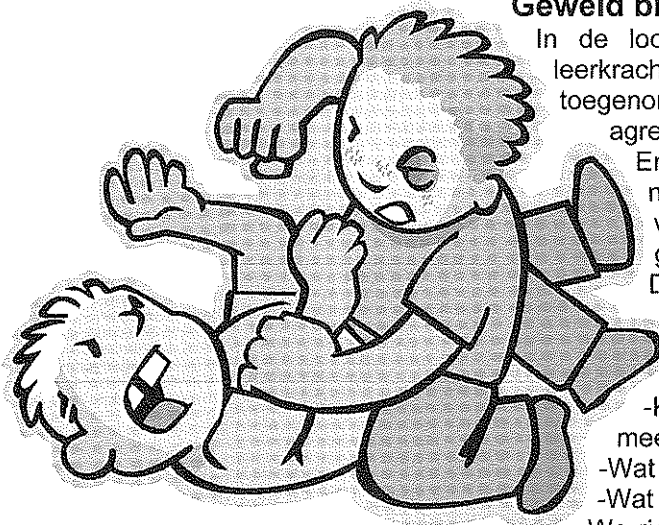

Geweld bij kinderen

In de loop van de jaren is in de beleving van veel leerkrachten en ouders het geweld onder kinderen toegenomen in de vorm van een verhoging van agressiegedrag gericht op mensen, dieren en dingen.

Er zijn krantenberichten over kinderen die eenden mishandelen en eigendommen van anderen vernielen. In het nu volgende gaat het om het geweld dat gericht is op personen.

De volgende vragen komen aan de orde:

- Op welke manier is geweld en agressie bij kinderen zichtbaar?
- Waarom gebruiken kinderen geweld?
- Komen geweld en agressie bij kinderen steeds meer voor?
- Wat kun je er thuis aan doen?
- Wat kun je er op school aan doen?

We richten ons in dit katern op de leeftijd van 4 tot 12-jarigen. De geweldsproblematiek bij pubers is voor een deel van een andere aard dan de problematiek van de basisschoolleeftijd.

Op welke manier is geweld en agressie bij kinderen zichtbaar?

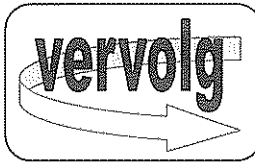
Kinderen tonen geweld en agressie op verschillende manieren. Er zijn kinderen die vanaf de geboorte al onrustig en ongezeglijk zijn. Kenmerkend is dan het voorkomen van huilbuien en driftbuien. Soms slaan en schreeuwen kinderen om zich heen als ze moe zijn of als het allemaal te veel voor ze wordt, maar het kan ook gaan om plotseling opkomende uitbarstingen. Daarnaast zijn er kinderen die andere kinderen plagen en pesten. Er zijn ook kinderen die op de een of andere manier veel bij conflicten betrokken zijn en veel ruzie maken. Heel veel voorkomend is het geweld dat gebruikt wordt om de zin te krijgen, het z.g. machtsge geweld. Uit deze voorbeelden blijkt dat er verschillende soorten geweld zijn. Geweld is in elk geval vaak het onder dwang opleggen van de eigen wil aan anderen. Daarbij wordt er vaak gebruik gemaakt van agressie. Over het algemeen gaat men er vanuit dat er in bepaalde ontwikkelingsfasen wat meer geweld voorkomt dan in andere fasen. Bij sommige kinderen is er sprake van een heftige ontwikkeling van het *eigen ik* dat tegen het *ik van anderen* botst. Meestal worden kinderen wat flexibeler en toegeeflijker van die botsingen. Heftige en verharde vormen van agressiegedrag voor het achtste jaar worden over het algemeen als voorboden beschouwd van ernstige gedragsstoornissen op latere leeftijd, terwijl het met kinderen die pas op latere leeftijd geweld gebruiken vaak wel weer goed komt. Daarnaast zijn er kinderen die van gewelddadig spelgedrag houden.

Waarom gebruiken kinderen geweld?

De achtergronden van geweld zijn zeer divers. In de eerste plaats gaat men er vanuit dat er in de mens iets dierlijks zit in de vorm van het instandhouden van de eigen soort. Dat is ook een verklaring voor hanengedrag bij jongens en het bezig zijn met de rangorde van macht. Er zit dus iets in ons dat gericht is op het doordrijven van de eigen wil. Veel jongens onderscheiden zich van dieren door wat men beschaving noemt. Dat wil zeggen dat ze normen en waarden geleerd hebben en dat ze zichzelf in toom houden en corrigeren. Bij sommige kinderen is die drempel van het overgaan naar geweld laag omdat ze niet zo'n zelfcorrigerend mechanisme hebben. Dat betekent dat ze een slechte gewetensontwikkeling hebben en een attitude of mentaliteit hebben die volstrekt egocentrisch (Ik kan alleen maar naar de dingen om me heen kijken vanuit mezelf en me niet inleven in anderen.) is gebleven en egoïstisch (Het gaat in het leven alleen om je eigen belangen.) is geworden. Soms komt geweld voort vanuit ervaringen van verwaarlozing. Een kind heeft dan geen gelegenheid gehad relaties met anderen op te bouwen zoals o.a. relaties met de ouders. Soms gaat het om kinderen die pedagogisch verwaarloosd zijn in de zin dat ze weinig gecorrigeerd zijn en ook weinig van normen en waarden hebben vernomen in hun leven.

In het boek *Opvoeden in Nederland* geven ouders de volgende vijf doelen aan als meest belangrijk in de opvoeding:

1. Verantwoordelijkheidsgevoel hebben
2. Rekening houden met anderen
3. Zelfstandig oordelen

4. Goede manieren hebben

5. Verdraagzaam zijn.

In sommige gezinnen wordt er op geen enkele manier wat aan deze opvoedingsdoelen gedaan en dan kan zich makkelijk een egoïstisch en egocentrische persoonlijkheid ontwikkelen.

Andere verklaringen voor geweld hebben te maken met leerervaringen van kinderen die ontdekt hebben dat je met geweld wat kunt bereiken. Ze hebben thuis ervaren dat je met geweld je wil aan anderen op kunt leggen. Soms gebruiken kinderen met leerproblemen ook geweld om te laten zien dat ze ook wat waard zijn. Daarnaast heeft geweld te maken met frustraties of wensen die veel kinderen niet door middel van taal kunnen uiten. Ze moeten aan hun gevoelens uiting geven en kunnen dat niet met taal, maar gebruiken geweld en agressie als een expressiemiddel.

Soms is er sprake van een persoonlijkheidsstoornis als geweld en agressie al op jonge leeftijd een belangrijk kenmerk van het kind is. Ook bij kinderen met ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) komt agressie en geweldpleging nogal vaak voor.

Naast deze achtergronden zijn er ook nog twee maatschappelijke verklaringen in de zin dat kinderen meer dan vroeger agressie zien. Vooral de tv vertoont veel zinloos geweld dat door veel kinderen wordt geïmiteerd. Vooral als kinderen al een aanleg hebben tot geweldplegingen is het tv-geweld de druppel die de emmer doet overlopen. Tenslotte constateren veel mensen maatschappelijke verloedering in de zin van het verdwijnen van waarden en normen. Veel kinderen worden te weinig geconfronteerd met normen en waarden en hebben niets waar ze zich op moeten richten, met als gevolg dat de oerdrift van de machtbeheersing de vrije loop kan krijgen.

Komen geweld en agressie bij kinderen steeds meer voor?

Het is de beleving van ongeveer 90% van de leerkrachten dat kinderen, vergeleken met 25 jaar geleden, meer geweldplegingen tonen. Kinderen zijn in de afgelopen 25 jaar meer agressiegedrag gaan vertonen in de basisschoolleeftijd. In de periode daarna is de geweldstoename te zien in de toename van de jeugdcriminaliteitscijfers. Openlijke geweldplegingen komen meer voor, komen op steeds jongere leeftijden voor en komen om steeds meer bij meisjes voor.

Wat kun je er thuis aan doen?

Voor het omgaan met geweld binnen de thuissituatie zijn er vijf motto's.

Motto 1: Geweld is niet geweldig

Het basismotto voor de thuissituatie moet zijn: het regelmatig afkeuren van vormen van geweld. U kunt als gezin geweldsituaties waarnemen in de samenleving. Vaak zal dat gaan over berichten of situaties op de straat, in boeken en bladen of op de tv. Het is dan erg belangrijk dat het kind ouders heeft die dat afkeuren. Stilzwijgend aanhoren is voor kinderen als: *Wie zwijgt sterft toe*. Omdat er in het geconfronteerd worden met geweld een toename waar te nemen is, betekent dit ook meer werk voor u als opvoeder. Concreet betekent dit dat u bij uw kind moet zijn als het tv kijkt. Na het avondeten is het voor basisschoolkinderen eigenlijk niet vertrouwd alleen tv te kijken. U moet ingrijpen en van zender wisselen als het echt te gruwelijk is, zoals soms aankondigingen van films voor later op de avond. U moet bij ander getoond geweld dat geweld steeds afkeuren en zeggen dat je op zo'n manier niet op elkaar moet reageren en dat je die situatie ook wel anders op kunt lossen. Het gezinsmotto is dan *Geweld is niet geweldig*.

Motto 2: Het juiste voorbeeld

Kinderen ontwikkelen zich aan de hand van beelden en voorbeelden. Ze zien dingen om zich heen die gewelddadig zijn. Bij motto 1 is aangegeven dat ouders dat beeld moeten corrigeren en afkeuren. Daarnaast zijn ouders ook zelf voorbeelden. Dat betekent dat u uw kinderen leert om problemen die u hebt niet met geweld oplost, maar:

-door praten dat oplost; vertellen wat je van een situatie vindt, vertellen dat het anders moet, etc.

-door toegeven dat oplost; vandaag jij je zin en ik morgen.

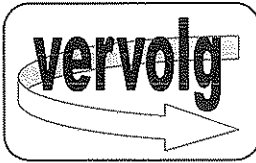
-door relativeren dat oplost; 't valt wel mee, ik maak me er niet meer druk over, etc.

In dit kader is vooral het rustig overkomen op uw kind belangrijk. Vooral heftige uitingen liggen al gauw dicht in de buurt van geweld. Als u ergens toch heftig op wilt reageren doe dat dan als uw kinderen in bed liggen. Ook stoere verhalen over uw werk en wie u allemaal wel niet dit of dat zult doen, of aan zult pakken hebben toch een aanzienlijk geweldsgehalte en geven kinderen de indruk dat je zo moet gedragen.

Motto 3: Leer ze praten

Er is nogal een nauwe relatie tussen praten over problemen en het gebruiken van geweld. Kinderen met agressiegedrag blijken vaak veel minder goed te kunnen praten over wat ze voelen en willen, dan kinderen die weinig geweld gebruiken.

In een artikel in HP/DE TIJD van 12 juli 1996 is daar een mooi voorbeeld van te lezen onder de titel

Minder gauw boos.

Daarbij ging het om een cursus voor jongeren die met justitie in aanraking zijn geweest. In het artikel lezen we: *Het gebrek aan overtuigingskracht van deze jongens is soms onthutsend; ze hakkelen, stuntelen, weten zich geen houding te geven en laten zich moeiteloos met een kluitje in het riet sturen. Waarschijnlijk reageren ze in het dagelijks leven hun frustraties gemakkelijk af met een flinke mep of erger. Hier (in de training) zwijgen ze.* Dat betekent dat het belangrijk is veel met kinderen te praten. Op een school is een keer door ons onderzocht hoe vaak kinderen wat langere gesprekjes hebben met hun ouders dan gesprekken als: Hoe was het op school en heb je goed geslapen? Slechts 10% van de kinderen bleek per week wel een langer gesprekje met hun ouders te hebben zonder dat ze nog met één oog naar de tv keken.

Kinderen kunnen op school taal leren op het gebied van het omgaan met anderen en het eigen gevoel, maar de basis daarvoor moet thuis gelegd zijn. Ze moeten vooral van hun ouders leren hoe die rustig onder woorden brengen wat ze voelen, denken of willen. Die gesprekken hoeven niet op een vast tijdstip gehouden worden. Ze moeten uit de praktijk van de dagelijkse dingen ontstaan en dan moeten ze ook wel plaats vinden.

Het leren van de taal bij sociaal-emotionele situaties begint al op jonge leeftijd. De werkwijze dan is dan dat u voor het kind onder woorden brengt:

- wat er gebeurt
- wat het kind daarbij denkt
- wat u er van vindt

Op die manier leert het kind de taal die met sociaal-emotionele situaties te maken heeft. Later, in de basisschoolleeftijd, is het belangrijk ook regelmatig te vertellen wat u van bepaalde dingen vindt en daarbij steeds meer probeert het kind aan het woord te laten. Daarbij moet het op den duur gaan om echte dialogen, dus echte gesprekken en niet om even te vragen hoe het was.

Motto 4: Minimaliseer

Zo weinig mogelijk confrontaties met geweld

Bij jonge kinderen is het belangrijk te voorkomen dat ze met geweld in aanraking komen. Dat betekent dat u ze moet verbieden om naar bepaalde tv-programma's te kijken. In welke mate dat moet is niet voor alle kinderen in het algemeen aan te geven. Dat hangt van het kind af. Als een kind van nature al gauw driftig en impulsief is, is er sprake van het principe van de druppel die de emmer doet overlopen. Die geweldssituaties kunnen dan een bijdrage leveren aan het ontstaan van een echt gewelddadig kind, terwijl er ook kinderen zijn die daar beter tegen kunnen en er niet warm of koud van worden. Deze visie, dat het afhangt van het type kind kom je in de literatuur tegen omdat het niet zo is dat alle kinderen meer agressiegedrag vertonen als ze veel agressie op tv zien. Er zijn echter ook gevallen van jonge kinderen die andere jonge kinderen vermoord hebben na het bekijken van geweldsvideo's.

Naast deze visie staat een meer principiële kijk op de problematiek en dat is het uitgangspunt dat je uit moet gaan van normen en waarden. Als je zelf een tegenstander van geweld bent, dan moet je je kind, los van welke type kind het ook is, zo weinig mogelijk confronteren met geweld en om die reden Power Rangers verbieden.

Op grond van dat laatste kiezen mensen er ook voor om hun kinderen te verbieden geweldachtige spelvormen te spelen zoals schietspelletjes met een geweertje of op de computer. Er zijn ook mensen die daar tegenin brengen dat die vechtspelletjes juist de agressie kunnen ontladen, maar dat is in zijn algemeenheid niet juist.

Er zijn kinderen die er agressiever en gewelddadiger van worden. In algemene zin zouden we in dit katern graag voor willen stellen om alle kinderen maar zo weinig mogelijk met geweld in aanraking te brengen omdat ze hun portie geweld al via allerlei kanalen krijgen. Dat zijn vaak confrontaties die u niet kunt voorkomen. Wat u kunt voorkomen, moet u maar voorkomen, omdat geweldsbeelden toch een bijdrage leveren aan het idee dat geweld er toch bijhoort en dan misschien wel normaal is.

Motto 5: Onderzoeken

Er zijn ook kinderen waarbij het geweld en het agressiegedrag een zeer ernstig probleem is geworden voor het kind en zijn omgeving. Er kan immers sprake zijn van een gedragsstoornis. Als dat het geval is, moet u professionele hulp inschakelen. Ga er maar vanuit dat hoe langer u wacht met het inschakelen van hulp, hoe meer kans er is dat een kind met agressiegedrag ook een agressief kind zal worden. Overleg met de school wie dat onderzoek zou kunnen doen en wie het beste in uw buurt in staat is om aan te geven op welke manier uw kind verder begeleid moet worden.

Wat kan de school er aan doen?

Een basisschool is geen therapeutisch instituut, maar een onderwijsinstelling en dat betekent dat de mogelijkheden daar beperkt zijn. Een school voor speciaal onderwijs is wel een therapeutisch instituut. Binnen iedere schoolsituatie gaan we er vanuit dat er zeven sleutels een rol spelen bij de begeleiding van

geweld en agressie, nl.:

- Op tijd opsporen
- Onderzoek door de school
- Kinderen leren praten
- Geweldconfrontaties worden geminimaliseerd
- Er wordt begonnen met een pestproject
- Kinderen krijgen lijk op stuk bij geweldsuitingen
- Er zijn mogelijkheden voor speciale gedragsbegeleiding.

Leerlingvolgsysteem

Het is belangrijk dat kinderen met gedragsproblemen op school op tijd op gespoord worden. Dat betekent dat men in het onderwijs niet alleen de leesontwikkeling moet volgen, maar ook de sociaal-emotionele ontwikkeling. Daarvoor is het nodig dat de school een leerlingvolgsysteem gebruikt waarmee dat mogelijk is. Dat is meestal een kaart waarop de ontwikkeling weergegeven kan worden.

Diagnosticeren

Om snel te kunnen reageren op geweld en agressie is het belangrijk dat scholen in staat zijn kinderen met dit type gedragsproblemen te onderzoeken. Voor het onderzoek door de school zelf is het GES-onderzoek ontwikkeld. Met die vorm van onderzoek kan een leerkracht op school zelf een kind met ernstige gedragsproblemen onderzoeken. Daarna kan bepaald worden of men nog een deskundige van buiten de school in moet schakelen.

Praten leren

Niet alleen binnen de thuissituatie, maar ook binnen de schoolsituaties is het noodzakelijk kinderen te leren praten over wat ze meemaken, wat ze willen en wat ze voelen. Voor het onderwijs is daarvoor de *bakjesaanpak* ontwikkeld. Daarbij heeft iedere leerkracht op haar of zijn bureau een kaartenbakje met daarin 40 kaarten, voor iedere schoolweek een kaartje. Op die kaart staat een thema of een vaardigheid van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Iedere week staat er zo een thema of een vaardigheid centraal en dat betekent dat kinderen al vanaf groep 1, of het i.o.b.k. in het speciaal onderwijs leren praten over hun gevoelens, maar ook sociale vaardigheden kunnen oefenen.

Geweldsconfrontaties minimaliseren

Voor het onderwijs geldt dat voorkomen beter is dan genezen. De bakjesaanpak, zoals weergegeven bij de derde sleutel, kan een bijdrage leveren aan het voorkomen van geweld en agressie. Daarnaast is het voor het onderwijs belangrijk om op tijd in te grijpen. Dat betekent dat er overal pleinwacht moet zijn, dat het in de klas niet uit hand mag lopen en een leerkracht bij geweld en agressie onmiddellijk in moet grijpen.

Een pestprotocol

Een bijzondere vorm van geweld is het pesten en plagen. Dat betekent dat iedere school na de vakantie in iedere groep in de eerste week met het project pesten en plagen moet beginnen. Kinderen moeten weten dat men dat niet toestaat.

Zero-tolerance

Lijk op stuk beleid

Scholen moet lijk op stuk geven bij gewelduitingen. Dat betekent dat men onmiddellijk in moet grijpen zodat kinderen weten dat u dat serieus neemt en niet accepteert.

Speciale begeleiding

Soms hebben kinderen met geweldsproblemen ook speciale gedragsbegeleiding nodig. Scholen zouden die begeleiding moeten kunnen bieden. Hoewel basisscholen geen therapeutische instituten zijn, moeten ze toch vormen van gedragsbegeleiding kunnen bieden. In het speciaal onderwijs zijn die mogelijkheden groter, hoewel er tegenwoordig ook al basisscholen zijn die remedial-teaching bij gedragsproblemen bieden in de vorm van remedial-education.